

Araştırma-İnceleme

NÂ'T-I MEVLÂNÂ'NIN USÛL-VEZİN AÇISINDAN İNCELENMESİ

Naci PARLAR¹

Emre PINARBAŞI²

¹Araş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, naci.parlar(at)omu.edu.tr

²Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü Geleneksel Türk Müzikleri Anabilim Dalı, emre.pinarbasi(at)omu.edu.tr

Parlar,Naci ve Emre Pınarbaşı. “Nâ't-ı Mevlânâ'nın Usûl-Vezin Açısından İncelenmesi”
idil, 64 (2019 Aralık): s. 1777-1793. doi: 10.7816/idil-08-64-14

Öz

Bu çalışma, dini mûsikî külliyyatımızın mihenk taşlarından olan ve İtrî'nin müzikal maharetinin tezahürü olarak atfedebileceğimiz Nâ't-ı Mevlana'nın, var olduğu düşünülen usûl-vezin münasebetini, Devlet Korosu arşivinde bulunan dört farklı nüsha üzerinde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temelini oluşturabilmek ve önceden belirlenmiş olan amaçlara ulaşabilmek için verilerin bir bölümüne kaynak taraması yaparak ulaşılmıştır. Araştırmada ayrıca karşılaştırmalı ve tümdengelsel yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmaya konu olan Nâ't-ı Mevlana'nın güftesinin arûz kalıplarının tespit edilmesinde, Yakup Poyraz'ın bilgi ve tecrübelerinden istifade edilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Nâ't, Nâ't-ı Mevlana ve usûl-vezin münasebeti ile ilgili kısaca bilgilendirme yapıldıktan sonra ikinci bölümde eserin usûl-vezin ilişkisi dâhilinde olumlu-olumsuz noktaları değerlendirilmiştir. Bu incelemeye ek olarak arûz vezni kuralları çerçevesinde mezkûr eserin usûl-vezin münasebeti hasebiyle olması gerektiği düşünülen şekilde transkripsiyonu sağlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Mûsikîsi, İtrî, Dini Mûsikî, Mevlevîlik, Nâ't, Arûz

Makale Bilgisi

Geliş: 28 Ağustos 2019

Düzeltilme: 16 Eylül 2019

Kabul: 17 Ekim 2019

Giriş

17. ve 18. asır, mûsikîmizin inkişaf ettiği bir dönemdir. Bu dönemde icra ve bestekârlık anlamında büyük gelişmeler göze çarpmaktadır. Özellikle Sultan IV. Mehmet Han (Avcı) ve Sultan III. Ahmed Han'ın himayelerinde birçok mûsikîşinas dinî-ladinî eserler vermiştir. Dönemin önemli mûsikîşinasları arasında Hatib Zâkirî Hasan Efendi, Yusuf (çengi) Dede, Kûçek Dervîş Mustafa Efendi, Benli Hasan Ağa, Hâfız Post, Ali Ufkî Bey, Nayî Osman Dede, Kantemiroğlu ve adını sayamadığımız birçok kişi olsa da bu dönemdeki en önemli mûsikîşinas şüphesiz Buhûrî-zâde Mustafa İtrî'dir. Doğum yerinin İstanbul olduğu bilinen fakat doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen İtrî'nin ölüm tarihinin 1711-1712 yılları olduğu ile ilgili görüş birliği sağlanmıştır. Yenikapı Mevlevîhânesi'nde eğitim gören İtrî'nin eğitimi ile ilgili olarak Öztuna naklediyor:

İtrî'nin, devrinin en mükemmel tahsilini gördüğü, Arapça, Farsça edebiyat öğrendiği anlaşıyor. Mevlevî olduğu da muhakkaktır. Siyahî Ahmed Efendi'den hat ve edebiyat öğrenmiştir. İyi bir tâlik hattâtı olan İtrî'nin mûsikî hocalarını bilmiyoruz. Yalnız bunların arasında, hatta başında Hâfız Post'un bulunduğu muhakkaktır. Koca Osman ve Dervîş Ömer'den de faydalandığı söylenebilir (Öztuna, 1990: 374).

Mehmed Esad Efendi tarafından 18. asırda kaleme alınan Atrabü'l-Âsâr adlı eserde İtrî'nin sesinin çok kötü olduğu nakledilir. Buna karşılık İtrî'nin çağdaşları olan şairler Âşık Safai ve Sâlim, sarayda düzenlenen meclislerde İtrî'nin diğer hanendelere ağız açtırmayacak kadar sesinin güzel olduğunu söylemiştir. İtrî konusundaki tek anlaşmazlık, sesinin güzelliği ile ilgili değildir. İtrî'nin neyzen ve hâfız olduğu konusunda da henüz bir fikir birliğine varılabilmiş değildir. Dr. Suphi Ezgi, İtrî'nin hâfız olduğunu, Rauf Yekta Bey ise neyzen olduğunu rivayet ederken; Sadeddin Nüzhet Ergun bu görüşleri reddetmiştir. Bu görüşlere cevaben Yılmaz Öztuna'nın yaklaşımı şu şekildedir:

... İtrî'nin neyzenliği hemen reddedilemez. Dede Efendi ve birçok mevlevî gibi ney üflemeyi öğrenmiş olması da muhtemeldir ve saz eserleri de bestelemiştir. Ancak şöhretinin neyzenlikte değil, hanendelikte ve ihtimal âyinhanlıkta olduğu muhakkaktır. Hâfızlığına gelince, Evliya Çelebi'nin bahsettiği “Buhûrî-zâde Hâfız”, İtrî ise bu rivayet gerçek olabilir. İtrî'nin cami mûsikîsine çok eğilmiş bulunması, hâfız olduğu rivayetinin derhal reddini engeller (Öztuna, 1987: 14).

“...İtrî'nin günümüze ulaşabilen eserlerine bakıldığında, Osmanlı'nın hâkim olduğu bütün kıtalara ve coğrafyaya kolaylıkla ulaşmış, farklı toplumlarca hüsn-ü kabûl görmüş ve sosyal hayatta kuvvetli yer edinmiş müktedir bir sanatkâr olduğu görülmektedir.” (Gönül, 2012: 19) Buhurîzâde Mustafa İtrî'nin mûsikî külliyyatımıza, binî aşkın eser kazandırdığı mûsikî ile yakından ilgili olan kişilerin sıkça dillendirdiği bir görüştür. Ne yazık ki günümüze ulaşabilen eser sayısı, dinî-ladinî olmak üzere yalnızca kırk iki kadardır. Mezkûr eserlerin form açısından sayısal dağılımı şu şekildedir:

	Form Yapısı	Adet
Ladîni, Sözlü Eserler	Beste	12
	Yürük Semâî	2
	Ağır Semâî	8
	Kâr	1
Saz Eserleri	Peşrev	1
	Saz Semâisi	1
Dinî, Sözlü Eserler	Mevlevî Âyinî	1

Nâ't-ı Şerif	1
Tekbir	1
Salât	1
Salâ	1
Tevşih	4

Nâ't-I Mevlânâ

İtrî'nin, elimize ulaşan bu eserleri arasında şüphesiz ki Rast makamında bestelemiş olduğu Nâ't-ı Şerif (Nâ't-ı Mevlânâ, Nâ't-ı Peygamber)'i mûsikimizde derin bir iz bırakmıştır.

Mevlevîhânelerde, mukabele ve semâ törenlerinde, âyinden önce icrâ edilen Rast Na't-ı Peygamber, İtrî'nin Mevlevî müziğine sunduğu en değerli katkılardandır. Sözleri Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin bir şiirinden alınan eserde, güfte ile bestenin uyumu, yetkin bir anlayışın eseridir. Bu ihtisamlı eserin bestelenmesini müteakiben Mevlevîhânelerdeki semâ törenlerinde icrâ edilmesi bir gelenek halini almıştır (Tokaç, 2018: 25).

Kelime anlamı olarak tavsif etme, sınıflandırma anlamına gelen Nâ't (Naat),

Hız. Muhammed'i öven ve ondan şefaate dileyen kaside türü şiirlere verilen isimdir. Besteli ve bestesiz olabilirler. Naatlar Hz. Peygamber ile ilgili olduğu için "naat-i Muhammedî, naat-i peygamberi" adını da alabilmektedirler. Bestesiz olanları camide, mevrit merasiminde veladet bahrinin başında, içerisinde veya Hz. Muhammed'le ilgili başka bir bahirde, sakal-ı şerif ve hırka-ı şerif ziyaretleri esnasında ve dergâhlarda okunabilmektedir (Çakır, 2009: 99).

Nâ'tler, "Bestelendikleri makamın adı ile anılırlar. Acem Na'tı şerif, Rast Na'tı şerif, Nihavend Na'tı şerif gibi. Okuyanlara Na't-hân denilmektedir. Na't yazan şairlere ise Na't-gû adı verilmektedir." (Yahya Kaçar, 2012: 320)

Arûz Vezni

Arûz, kelime anlamı olarak çadırın orta direği, bulut, ip, dar geçit gibi pek çok anlamı karşılamaktadır. Arûz vezni ise; "Arap dilcilerinden İmam Halil'in eski Arap şiirlerini esas tutarak bir sisteme bağladığı rivayet edilen, hecelerin uzunluğu ve kısalığı esasına dayanan esas Arap nazmında, muayyen kalıpları, Türk, Fars, Efgân, Pakistan ve kısmen Hindistan nazımlarında kullanılan vezindir" (Devellioğlu, 1970: 50). Başka bir ifadeyle Arûz vezni, uzun ve kısa hecelerin uyum içerisinde sıralanmasını gerektiren bir sistemdir.

Arûz ölçüsü, Arapçanın hece dizgesine sıkı sıkıya bağlıdır, ondan ayrı düşünülemez. Arapçada temel harfler ünsüzlerdir. Bu harfler ya harekesiz (sâkin) ya da hareketli (müteharrrik) olurlar. Bizim uzun â, û, î ile gösterdiğimiz hastalıklı harfler denilen ünlüler, Arap dilcilerine göre bir hareke ile bir harekesiz ünsüzden birleşmiş seslerdir. Buna göre bir beyti oluşturan harfler arasında harekesiz ve hareketli harfler birlikte bulunacaktır. Bu harflerden ikisinin birleşmesine 'sebeb' (ip), üçünün birleşmesine 'veted' (ağaç kazık) denir. Bunların da kendi aralarında ikiye ayrılmasından dört çeşit temel hece yapısı oluşur (Türkel, 2005: 33).

1. bir çizgi (-) ile gösterilen kapalı heceler: ben, gel gibi.
2. bir nokta (.) ile gösterilen açık heceler: te-pe, ka- ra gibi.
3. bir açık bir kapalı (. -) heceler: gö-nül, ka-lem gibi.
4. bir kapalı bir açık (- .) heceler: bâ-de, lâ-le gibi.

Sebeb ve Veted'lerden "fasıla" adı verilen başka şekiller de vardır. Bu 3 temel parçanın (Sebeb, Veted ve Fasıla) birleşiminden 8 kalıp ortaya çıkar ve bu parçalara "tef'ile" adı verilir. Tef'ileler şu şekilde sıralanır.

- 1- fa'ûlün (fe'ûlün) (. _ _)
- 2- fâ'ilûn, fâ'ilât (_ . _)
- 3- mefâ'ilün (. _ . _)
- 4- fâ'ilâtün (_ . _ _)
- 5- müstef'ilün (_ _ . _)
- 6- mef'ûlâtü (_ _ _ .)
- 7- müfâ'aletün (. _ . . _)

8- mütetfâ'ilün (. . _ . _)

Bu ana parçaların hece düzenlerinden bir takım değişik parçalar doğmuştur. Bunlar da şöyle gösterilebilir:

1- *fa' , fâ (_)

2- fa'ûl (fe'ûl) (. _)

3- *fa'lün, fâ'il (_ _)

4- fa'ûlün (fe'ûlün), mefâ'il (. _ _)

5- fe'ilün, fe'ilât (. . _)

6- fâ'ilün, fâ'ilât (_ _)

7- mef'ûlü (_ _ .)

8- mef'ûlün, mef'ûlât (_ _ _)

9- fe'ilâtün (. . _ _)

10- mefâ'ilün (. _ _)

11- mefâ'ilün (. _ _ _)

12- mefâ'ilü (. _ _ .)

13- fe'ilâtü (. . _ .)

14- fâ'ilâtün (_ _ _)

15- müstef'ilün (_ _ . _)

16- müfte'ilün (_ . _ _)

17- fâ'ilâtü (_ . _ .)

18- mef'ûlâtü (_ _ _ .)

19- mütetfâ'ilün (. . _ _)

20- müfâ'iletün (. _ . _)

21- müstef'ilâtün (_ _ . _)

"Şiirde tekrarların disiplin edilmesi, kafiye düzenlerinin sağlanması, mısırâlar ve kıt'alar arasındaki anlam bütünlüğünün ve devamlılığının temini gibi nedenler arûz kalıplarının doğmasına yol açmıştır" (Hatipoğlu, 1996: 4).

Türk Mûsikîsi'nde Usûl-Arûz Vezni İlişkisi

Türkler'in çok eski çağlardan beri güçlü bir halk şiiri geleneği vardır ve şiirlerinde hece ölçüsünü kullanmışlardır. Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra, İran edebiyatının etkisiyle Farsça şiirler yazmışlar ve ilk şiirlerinde İran arûzunu kullanmaya başlamışlardır. Türkçe'de arûzla yazılmış ilk eserler, Yusuf Has Hacıb'in 1070 yılında yazdığı Kutadgu Bilig adlı Mesnevi'si ile, Edib Ahmet Yünekî'nin Atabetü'l-hakâyık adlı eserleridir. Bu eserler, 11 heceli olan Fe'ûlün/Fe'ûlün/ Fe'ûlün/Fe'ûl kalıbı ile yazılmıştır (İpekten, 2001: 140).

Belviranlı ise mûsikî ve arûz vezni arasındaki ilişki ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır. "Mûsikî, ses ahengini konu edinir, arûz ise nazım ahengini işler. Arûzla mûsikî arasında ahenk ve mevzû yönünden çok benzerlik vardır. Arûza diğer bir tâbirle nazım mûsikîsi de diyebiliriz" (Belviranlı, 1995: 35).

Bestekârlar için prozodi açısından kusursuzu meydana getirme endişesi, arûz veznini kullanmaya yöneltmiştir. Hecelerin vurgusu, uzunluğu, kalınlığı, tonlama, telaffuz, mana ve ahenk unsurlarının müzikle uyumu prozodinin unsurlarındandır. Türk mûsikîsinde, usûl darplarının kimi uzun, kimi kısa, kimi kuvvetli, kimi zayıftır. Arûz vezninde kelimelerdeki hecelerin de uzun-kısa, yani kapalı-açık değerleri vardır, bu değerler ve bunların vurgu ve tonlamaları yeni bir eser oluşturacak bestekârlar için çok önemlidir. Usûllerdeki uzun darplarla, kelimelerdeki uzun (kapalı) hecelerin, usûllerdeki kısa darplarla, kelimelerdeki kısa (açık) hecelerin birbirleriyle olan uyumu ve bunlarında kendi aralarında vurgu ve vurgusuzlukları, sözlü mûsikîde prozodik olarak estetik ve dengeli eserler meydana getirilmesini sağlamıştır (Gültaş, 2003: 267).

Arûz vezni kullanmanın bir nedeni ise, matematiksel zorunluluktur. Örneğin devr-i Hindî (7 zamanlı) usûlü şarkı formunda kullanılan usûllerden biridir. Bu usûl genellikle arûz vezninin Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün kalıbıyla kullanılmıştır. Bu kalıpta yazılan bir mısırâda 15 hece vardır. Devr-i Hindî usûlünde, bir müzik cümlesi 4 ölçü devam eder. Dört ölçü ise toplam 28 birim zamana yani dörtlük notaya eşittir. Son 2 zaman, genel olarak saz payına aittir, bu sebepten geriye 26 zaman kalmaktadır. Bir tarafta 15 heceli bir mısırâ, diğer tarafta 26 zamanlı bir müzik cümlesi vardır, burada arûz vezninin açık hece-kapalı hece özelliğine göre besteciler, açık heceleri kısa, kapalı heceleri uzun tutmuşlar, 15 heceyi 26 zamana taksim etmişler ve prozodik açıdan kusursuz şarkılar yapmışlardır (Gargun, 2011: 254).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, İtrî'nin mûsikî külliyyatımıza katmış olduğu ve mûsikîmizin en önemli yapı taşları arasında bulunan Nâ't-ı Mevlana'nın güftesinin, Devlet Korusu nota arşivinde bulunan dört farklı nüshada arûz vezni kurallarına uygun olarak notasyonunun sağlanıp sağlanmadığını irdelemek, sağlanmamış ise söz konusu kurallara uygun olarak alternatif bir transkripsiyon sunmaktır.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın evren/örnekleme ve veri toplama teknikleri yer almaktadır.

Araştırmanın modeli

Bu araştırma inceleme türünde nicel bir araştırma olup, karşılaştırmalı ve tündengelimsel yöntemleri kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmaya konu olan Rast makamındaki Nâ'tı Mevlânâ'nın, devlet korusu nota arşivinde bulunan dört farklı nüshası araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Yapılan analizler sonucu söz konusu arşivde bulunan iki nüshanın birbirleri ile aynı olduğu tarafımızca saptanmıştır. Bu duruma ek olarak, nota nüshasında yer olan dipnottan istifade ederek Sadettin Heper'e ait olduğunu düşündüğümüz nüshada, Nâ'tı Mevlânâ'nın on iki beyitinin tamamı yer almadığı gözlenmiştir. Bu mezkûr sebeplerden dolayı araştırmanın örneklemini devlet korusu nota arşivinde bulunan iki farklı nota nüshası oluşturmaktadır.

Sayıtlar

Bu çalışmada, Nâ't-ı Mevlânâ'nın her beyiti arûz bakımından kendi içinde değerlendirilmiş olup, beyitler arasında birim vuruş bağlantısı olmadığı varsayılmıştır.

Veri toplama teknikleri

Araştırmanın temelini oluşturabilmek ve önceden belirlenmiş olan amaçlara ulaşabilmek için verilerin bir bölümüne kaynak taraması yaparak ulaşılmıştır.

Araştırmaya konu olan Nâ't-ı Mevlana'nın güftesinin arûz kalıplarının tespit edilmesinde, alanında uzman olan Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Yakup Poyraz'ın bilgi ve tecrübelerinden istifade edilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Aşağıdaki tabloda sözleri Hz. Mevlânâ'ya, bestesi İtrî'ye ait Farsça yazılmış olan Nâ't-ı Mevlânâ'nın hecelerinin açık-kapalı ve vurgu durumları ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-
	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lün
1	Yâ	Ha	bî	bal	lâh	Re	sû	l-i	Hâ	lı	k-ı	yek	tâ	tu	yi
	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-
	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lün
2	Ber	gü	zî	n-i	Zül	ce	lâ	l-i	pâ	k+ü	bî	hem	tâ	tu	yi
	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-
	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lün
3	Nâ	ze	nî	n-i	Haz	re	t-i	Hakk	sad	rü	bed	r-i	kâ	i	nât
	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-
	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lün
4	Nû	r-i	çes	m-i	En	bi	yâ	çes	m-i	çe	râ	ğ-ı	mâ	tu	yi

	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-
	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lün
5	Der	şe	b-i	Mi'	râc	---	bu	de	Ceb	re	il	en	der	ri	kâb
	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-
	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lün
6	Pâ	ni	hâ	de	ber	se	r-i	Nûh	gün	be	d-i	haz	râ	tu	yi
	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-
	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lün
7	Yâ	Re	sû	lal	lâh	tü	da	nî	üm	me	tâ	net	â	ci	zend
	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-
	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lün
8	Reh	nü	mâ	yı	â	ci	zâ	n-i	bî	se	rû	bî	pâ	tu	yi
	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-
	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lün
9	Ser	v-i	bûs	tâ	n-i	ri	sâ	let	nev	ba	hâ	r-i	ma'	ri	fet
	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-
	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lün
10	Gül	bü	n-i	bâ	ğ-i	şe	rî	'at	sün	bü	l-i	bâ	lâ	tu	yi
	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-
	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lün
11	Şem	s-i	Teb	rî	zî	ki	dâ	red	na'	t-i	Pey	gam	ber	ze	ber
	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-	-	-	*	-
	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	lâ	tün	Fâ	i	Lün
12	Mus	ta	fâ	vü	Müc	te	bâ	an	sey	yi	d-i	â'	lâ	tu	yi

* Yeşil ile işaretlenmiş heceler vurgulu, Sarı ile işaretlenmiş heceler ise az vurgulu olduğu anlamına gelmektedir.

Tabloda görüldüğü üzere Nâ't-ı Mevlânâ'nın tüm beyitleri, *Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/Fâilün* kalıbı ile uyum sağlamaktadır.

Araştırmanın bu bölümünde Nâ't-ı Mevlânâ'nın açık-kapalı hecelere uygun olarak notasyonunun sağlanıp sağlanmadığı incelenerek, eğer sağlanmamışsa alternatif bir transkripsiyon sunulacaktır.

1. Beyit

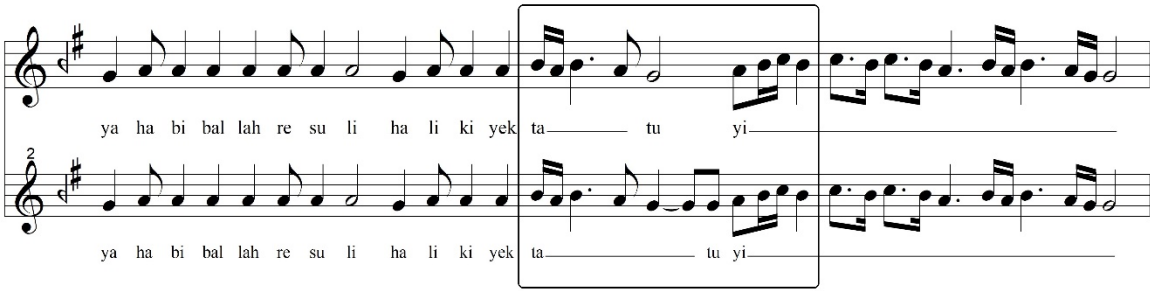
Yâ Ha bî bal / lah Re sû l-i / Hâ li k-i Yek / tâ tu yî
Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / fâ i lûn

Nât-ı Mevlânâ'nın *birinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzüümü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Nât-ı Mevlânâ'nın *ikinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzüümü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

2. Beyit

Ber gü zî ni / zûl Ce lâ l(i) / pâ kü bî hem / tâ tü yî
Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / fâ i lûn

Nât-ı Mevlânâ'nın *birinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzüümü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “nî” hecesi, uzun heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Nât-ı Mevlânâ'nın *ikinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümlü aşağıdaki gibidir:

ber gü—zi ni zül ce la li— pa kü—bi hem ta tu— yi— dost—

ber gü zi— ni zül ce la li— pa kü bi— hem ta— tu yi— dost—

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “gü” hecesi kısa heceye, “nî” hecesi uzun heceye denk gelmesi gerekirken; “gü” hecesi birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde, “nî” hecesi birim vuruş olan 8’likten daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Ayrıca işaretli alandaki “bî” hecesi uzun heceye denk gelmesi gerekirken birim vuruş olan 8’likten daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “tu” hecesi kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

3. Beyit

Nâ ze ni n-î / Haz re t-i Hakk / sad r-u bed r-î / kâ i nât
Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / fâ i lûn

Nât-ı Mevlânâ'nın *birinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümlü aşağıdaki gibidir.

na ze ni ni haz re ti ha sad ru bed ri ka i nat

na ze ni ni haz re ti hakk sad ru bed ri ka i nat

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “nî” hecesi, uzun heceye denk gelmesi gerekirken; birim vuruş olan 16’lıktan daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Ayrıca işaretli alandaki “bed” hecesi, uzun heceye denk gelmesi gerekirken birim vuruş olan 16’lıktan daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “i” hecesi kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon, alt portede belirtilmiştir.

Nât-ı Mevlânâ'nın *ikinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümlü aşağıdaki gibidir:

na ze ni ni haz re ti Hakk sad ru bed ri ka i nat

na ze ni ni haz re ti Hakk sad ru bed ri ka i nat

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “i” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Beyit

Nû r-i çeş m-i / en bi yâ çeş / m-i çe râ ğ-i / mâ tü yî

Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / fâ i lün

Nât-ı Mevlânâ’nın *birinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümlü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “mi” hecesi, uzun heceye denk gelmesi gerekirken; birim vuruş olan 16’lıktan daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Ayrıca alt örnekte işaretli alandaki “râ” hecesi, uzun heceye denk gelmesi gerekirken birim vuruş olan 16’lıktan daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portelerde belirtilmiştir.

Nât-ı Mevlânâ’nın *ikinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümlü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Beyit

Der şe b-i mi / râ c(ı) bû de / Ceb re î len / der ri kâb

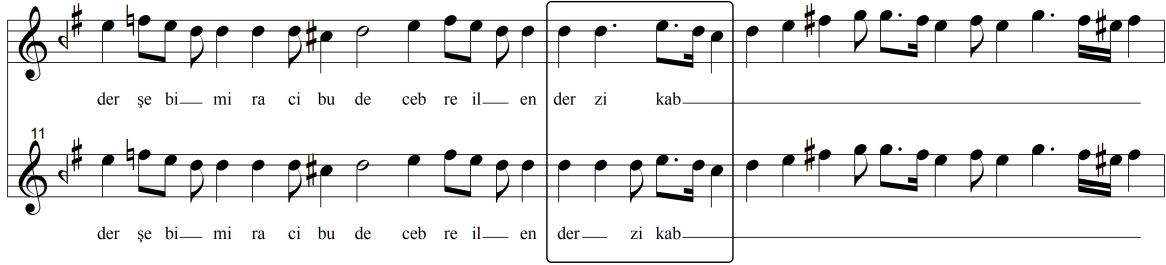
Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / fâ i lün

Nât-ı Mevlânâ’nın *birinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümlü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “şe” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “cı” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Nât-ı Mevlânâ’nın *ikinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümlü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “zi” hecesi kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Beyit

Pâ ni hâ de / ber se r-î nüh / kün be dî had /râ tü yî
Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / fâ i lün

Nât-ı Mevlânâ’nın birinci nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümlü aşağıdaki gibidir:

pa ni ha de ber se ri nuh nuh

13 pa ni ha de ber se ri nuh nuh

gun be di haz ra tu yi yi

14 gun be di haz ra tu yi yi

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “se” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Nât-ı Mevlânâ’nın ikinci nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümlü aşağıdaki gibidir:

pa ni ha de ber se ri nuh nuh

13 pa ni ha de ber se ri nuh nuh

gün be ti haz ra tu yi yi yi yi

14 gün be ti haz ra tu yi yi yi yi

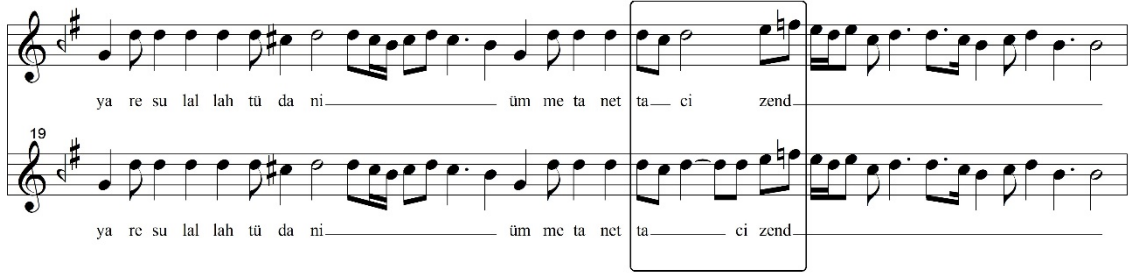
Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “ni” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Beyit

Yâ Re sû lal / lah tû dâ nî / üm me tâ net / â ci zend

Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / fâ i lûn

Nât-ı Mevlânâ’nın ikinci nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzüümü aşağıdaki gibidir:

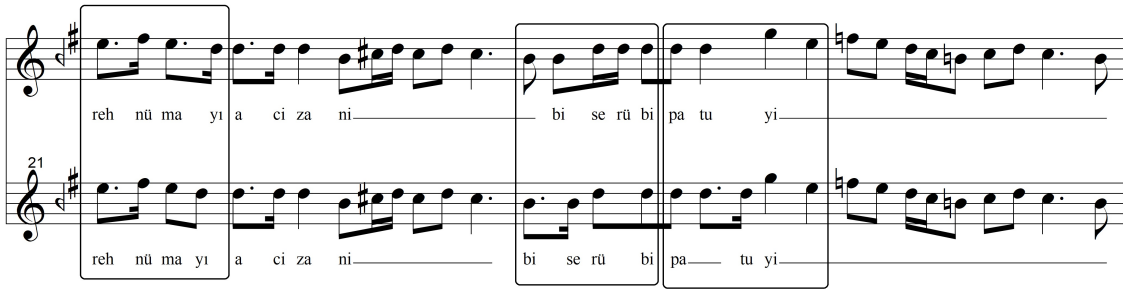
Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “ci” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Beyit

Reh nû mâ yî / â ci zâ nî /bî se rû bî / pâ tû yî

Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / fâ i lûn

Nât-ı Mevlânâ’nın birinci nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzüümü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “ma” hecesi, uzun heceye denk gelmesi gerekirken; birim vuruş olan 16’lıktan daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Ayrıca diğer işaretli alandaki “se” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Nât-ı Mevlânâ’nın ikinci nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzüümü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “rû” hecesi, uzun heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları

neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Beyit

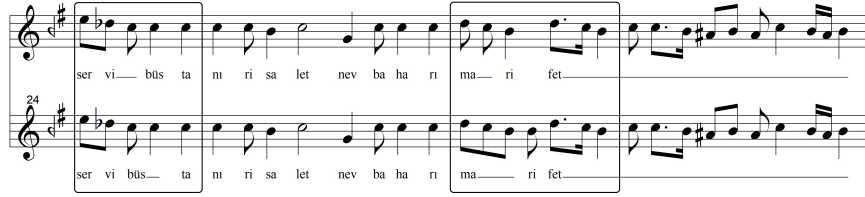
Ser v-i bos tâ / n-ı ri sâ let / nev- be hâ r-î / ma' ri fet
Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / fâ i lün

Nât-ı Mevlânâ'nın *birinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzüümü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “ri” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken; birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Ayrıca diğer işaretli alandaki “ha” hecesi uzun heceye denk gelmesi gerekirken birim vuruş olan 16’lıktan daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “ri” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Nât-ı Mevlânâ'nın *ikinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzüümü aşağıdaki gibidir:

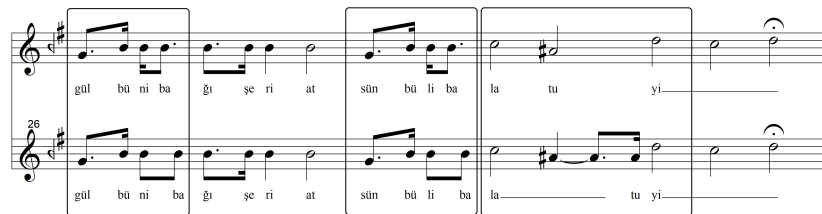

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “vi” hecesi, uzun heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “ri” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Beyit

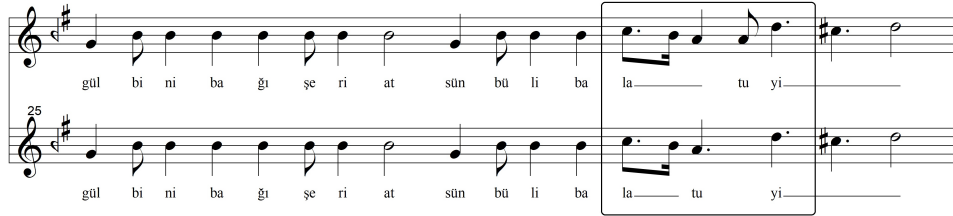
Gül bü n-i ba / ğ-î şe ri 'at / sün bü lî bâ / lâ tü yî
Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / fâ i lün

Nât-ı Mevlânâ'nın *birinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzüümü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “ni” hecesi, uzun heceye denk gelmesi gerekirken; birim vuruş olan 16’lıktan daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Ayrıca diğer işaretli alandaki “li” hecesi, uzun heceye denk gelmesi gerekirken birim vuruş olan 16’lıktan daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Nât-ı Mevlânâ’nın *ikinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümleri aşağıdaki gibidir:

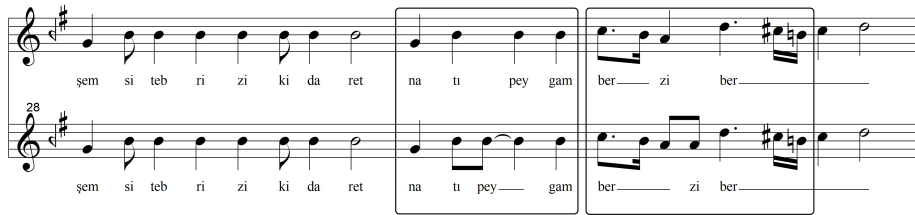
Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Beyit

Şem si Teb rî / zî ki dâ red / Nâ’ t-ı Pey gam / ber zi ber

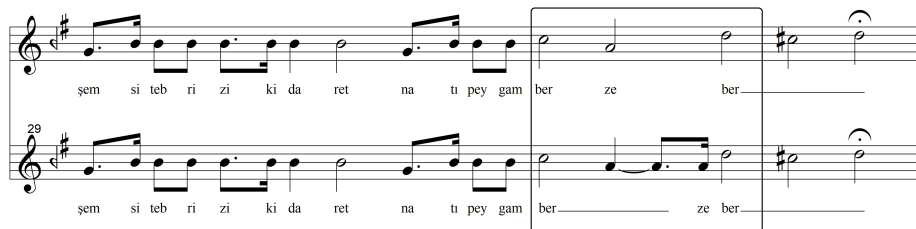
Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / fâ i lûn

Nât-ı Mevlânâ’nın *birinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümleri aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “ze” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Nât-ı Mevlânâ’nın *ikinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümleri aşağıdaki gibidir:

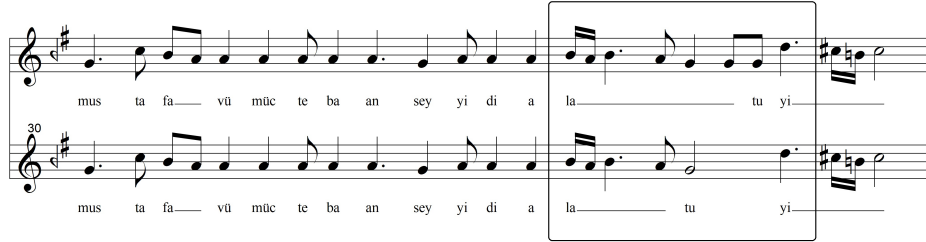
Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “tı” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “zi” hecesi, kısa

heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8'likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Beyit

Mus ta fâ vû / Mûc te bâ ân / Sey yi dî â / lâ tü yî
Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / fâ i lûn

Nât-ı Mevlânâ'nın *birinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümlü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “fâ” hecesi, uzun heceye denk gelmesi gerekirken; birim vuruş olan 16’lıktan daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Ayrıca diğer işaretli alandaki “dî” hecesi, uzun heceye denk gelmesi gerekirken birim vuruş olan 16’lıktan daha kısa bir değerde notaya alınmıştır. Bu duruma ek olarak diğer işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 16’lıktan daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Nât-ı Mevlânâ'nın *ikinci* nüshasında açık-kapalı hecelere denk gelen nota düzümlü aşağıdaki gibidir:

Yukarıda görüldüğü üzere işaretli alandaki “tu” hecesi, kısa heceye denk gelmesi gerekirken, birim vuruş olan 8’likten daha uzun bir değerde notaya alınmıştır. Arûz kuralları neticesinde olması gerektiğini düşündüğümüz transkripsiyon alt portede belirtilmiştir.

Sonuç

Buhurîzâde Mustafa İtrî'nin dini mûsikî formunda en önemli eserlerinden biri olan Nâ't-ı Mevlânâ'nın usûl-vezin açısından irdelendiği bu çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir:

1. Şiirin tüm beyitleri *Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün* arûz kalıbı ile uyumluluk göstermektedir.
2. Her iki nota nüshasında da *fâilün* te'filesinin “i” hecesine karşılık gelen nota düzümleri, birim vuruş kabul edilen nota değerinden kısa değerde olması gerekirken eserin tamamında bu durum göz ardı edilmiş ve arûz vezni kurallarına uyum sağlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
3. Her iki nota nüshasında da *fâilâtün* te'filesinin uzun olan “fâ, lâ ve tün” hecelerine karşılık gelen nota düzümleri, birim vuruş kabul edilen nota değerinden uzun değerde olması gerekirken, bu durumun kısmî olarak göz ardı edildiği sonucuna ulaşılmıştır.
4. Her iki nota nüshasında da *fâilâtün* te'filesinin uzun olan “i” hecesine karşılık gelen nota düzümleri, birim vuruş kabul edilen nota değerinden kısa değerde olması gerekirken, bu durumun kısmî olarak göz ardı edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynaklar

- Belviranlı, Ali Kemal. (1995). Arûz ve Âhenk. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Çakır, Ahmet. (2009). Müziğe Giriş. Dem Yayınları: İstanbul
- Devellioğlu, Ferit. (1970). Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Doğu Matbaası.
- Dilçin, Cem. (1983). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Gargun, Aslı. (2011). Dede Efendi, Zekâî Dede Ve Dellâlzâde'nin Beste Formunda, Zencîr Usûlündeki Eserlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Gönül , Mehmet. Rast Na't-ı Mevlânâ ve Tahlili. İstem 19 (2012): 161-174.
- Gültaş, Saadet. (2003). Türk Mûsikisinde Prozodi. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.
- Hatipoğlu, Ahmet. (1996). Türk Mûsikisinde Formlar. Eğitim Kitabevi: Konya
- İpekten, Haluk. (2001). Eski Türk Edebiyatı- Nazım Şekilleri ve Arûz. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Öztuna, Yılmaz. (1987). Türk Büyükleri Dizisi: İtrî. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara
- Öztuna, Yılmaz. (1990). Büyük Türk Müziği Ansiklopedisi. c.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara
- Tokaç, Murat Salim. (2018). Buhûrizâde Mustafa Efendi (İtrî)'nin Eserlerinin Dönemsel Olarak Müzikal Kompozisyon Ve Usûl Açısından Karşılaştırılarak İncelenmesi. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul
- Türkel, Serda. (2005). Şeyh Gâlib'in Bestelenmiş Şiirlerinde Usûl-Vezin İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Elazığ.
- Yahya Kaçar, Gülçin. (2012). Türk Mûsikîsi Rehberi. Maya Akademi: Ankara

EXAMINATION OF NÂ'T-I MEVLÂNÂ IN TERMS OF USÛL-VEZİN

Naci PARLAR
Emre PINARBAŞI

Abstract

The aim of this study is to examine the relationship between usul-wezin and Na't-ı Mevlana, which is thought to exist, which is one of the touchstones of our religious music collection and can be regarded as a manifestation of İtrî's musical mastery, on four different copies in the archives of the State Choir. In order to form the basis of the research and to achieve the predetermined objectives, a portion of the data was reached by scanning sources. In addition, comparative and deductive methods were used in the research. In the determination of aruz patterns of Nâ't-ı Mevlana, which is the subject of the research, the knowledge and experience of Assoc. Prof. Dr. Yakup Poyraz was benefited from. In the first part of our study, after brief information about the relationship between Nâ't, Nâ't-ı Mevlana and usûl-wezin, in the second part, the positive-negative points of the work within the relationship between usul-wezin were evaluated. In addition to this analysis, within the framework of the rules of aruz wezni, the transcription of the aforementioned work is provided in the way that we think it should be due to the relationship between usul and vezin.

Keywords: Turkish Music, İtrî, Religious Music, Mevlevism, Nâ't, Aruz